

„Niech pokolenia pokoleniom
podają pamiątkę dnia tego”

3¹⁷⁹¹
2021

W 230. rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja

ze zbiorów

Beaty Gotowały i Natalii Kosobuckiej

Katalog wystawy

DAR NARODOWY
3 MAJA

*„Niech pokolenia pokoleniom
podają pamiątkę dnia tego”*

W 230. rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja

*ze zbiorów
Beaty Gotowały i Natalii Kosobuckiej*

Katalog wystawy

Szczecin 2021

*Kurator wystawy:
dr hab. prof. US Krzysztof Kowalczyk*

*Recenzent:
dr hab. Marek Tkaczuk*

*Wstęp, scenariusz wystawy i wybór artefaktów:
Beata Gotowała i Natalia Kosobucka*

*Redakcja i korekta:
Iga Bańkowska, dr Janina Kosman*

*Opracowanie graficzne wystawy i fotografie artefaktów:
Łukasz Szełemej*

*Skład i łamanie katalogu:
Iga Bańkowska*

*Organizatorzy wystawy:
Archiwum Państwowe w Szczecinie
Miasto Szczecin*

*Na okładce wykorzystano fragment Karty Pamiątkowej Macierzy Szkolnej
aut. K. Gorskiego, źródło: „Tygodnik Ilustrowany”, 1907*

*Wystawa jest dostępna na stronie internetowej Archiwum Państwowego w Szczecinie
www.szczecin.ap.gov.pl w zakładce Galerie*

© Copyright by Archiwum Państwowe w Szczecinie, Szczecin 2021

ISBN 978-83-66028-09-8 (PDF)

*„Niech pokolenia pokoleniom podają pamiątkę dnia tego”
Jan N. Zboiński, na sesji sejmowej 3 maja 1791 r.*

Z okazji 230. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja 1791 r. przygotowano jubileuszową wystawę w Szczecinie, w polskim mieście, w którym niespełna 300 lat temu urodziła się córka pruskiego generała, późniejszego gubernatora miasta, komendanta Twierdzy Szczecin (Festung Stettin), feldmarszałka księcia Chrystiana Augusta – księżniczka Zofia Augusta Fryderyka Anhalt-Zerbst, późniejsza caryca Rosji Katarzyna II Aleksiejewna, której imperialna polityka zagraniczna była przyczyną upadku Konstytucji 3 Maja i utraty niepodległości przez Rzeczpospolitą.

Konstytucja Majowa była pierwszą w Europie ustawą zasadniczą, najwyższym aktem prawnym regulującym zasady funkcjonowania państwa, kompetencje władz oraz prawa i wolności obywateli. Wprowadzała m.in.: suwerenność Narodu Polskiego, trójpodział władzy, monarchię dziedziczną, przyjmowała chłopów „pod opiekę prawa i rządu krajowego”, uznawała katolicyzm za religię panującą, ograniczała przywileje szlachty i demokrację szlachecką, przyznawała prawa mieszczanom, znosiła wolną elekcję i liberum veto. Uchwalenie Konstytucji Majowej było określane przez ówczesną zagraniczną prasę – bezkrwawą rewolucją.

Konstytucja 3 Maja jest jednym z najważniejszych dokumentów historycznych nie tylko w aspekcie prawnym, jako fundament polskiej państwowości, ale i społeczno-kulturowym. Rocznica jej uchwalenia była okazją do manifestowania patriotyzmu i tożsamości narodowej w ciągu 230 lat, zarówno w czasach zniewolenia, jak i wolnej Polski. Ustawa Rządowa 3 Maja otrzymała Znak Dziedzictwa Europejskiego, a jej rękopis został wpisany na Polską Listę Krajową Programu UNESCO „Pamięć Świata”.

Głównym celem wystawy jest pogłębienie refleksji nad znaczeniem i ceną suwerennego bytu państwowego, promowanie i popularyzacja Polskiej Kultury i Dziedzictwa Narodowego, przekazanie wartości Konstytucji Majowej i ukazanie jej znaczenia w tradycji niepodległościowej oraz wpływu na odrodzenie się Państwa Polskiego po 123 latach zaborów.

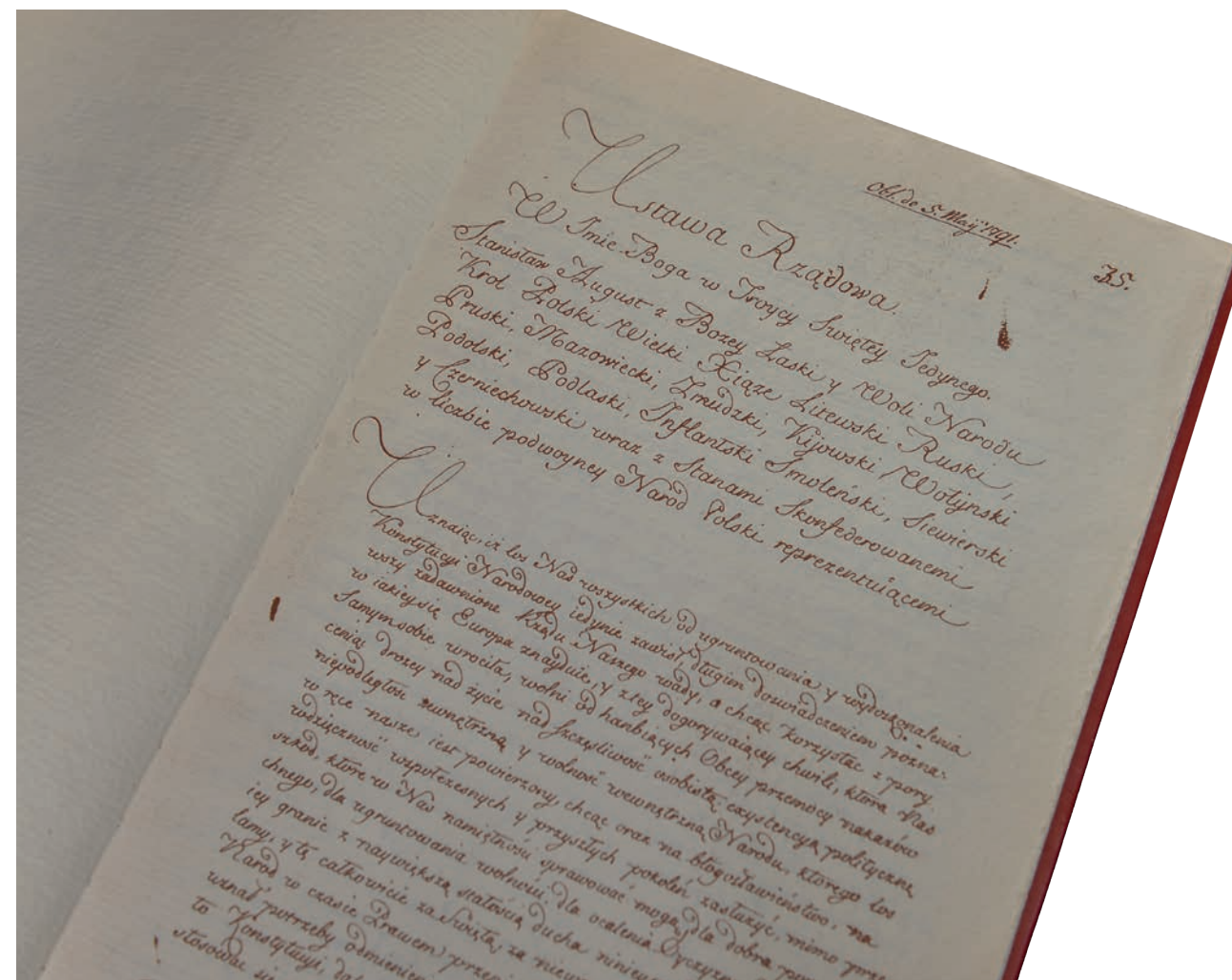
Konstytucja 3 Maja była duchowym testamentem wielopokoleniowym do którego nasi przodkowie odwoływali się w trudnych chwilach dziejowych i na którym budowali poczucie odpowiedzialności za los własny i przyszłych pokoleń.

Na wystawie zaprezentowano wybrane walory ze zbiorów rodzinnych Beaty Gotowała i Natalii Kosobuckiej z domu Gotowała.

Organizatorami wystawy są: Archiwum Państwowe w Szczecinie oraz Miasto Szczecin.

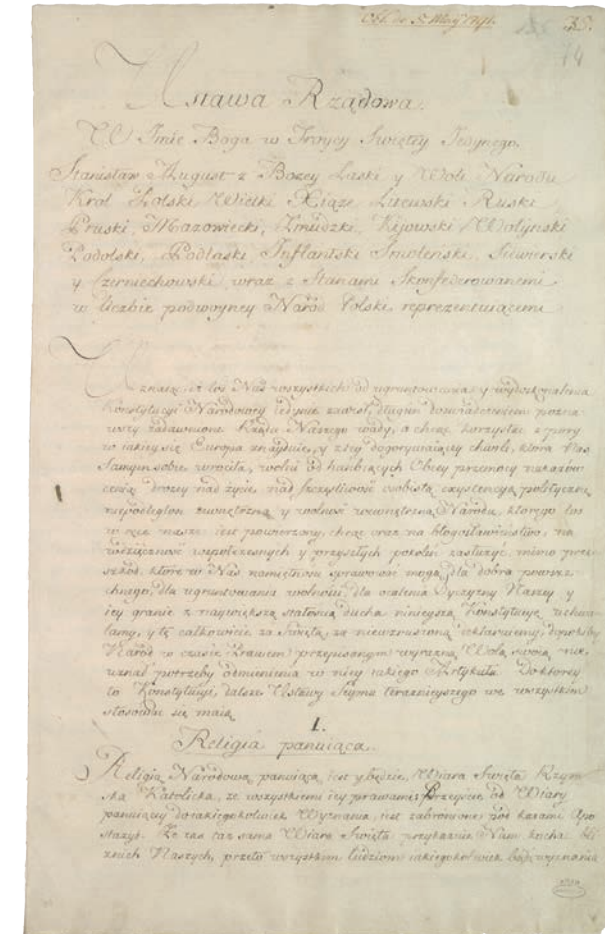
Beata Gotowała
Natalia Kosobucka

„Niech pokolenia pokoleniom
podają pamiątkę dnia tego”

„Konstytucya... ma zabezpieczyć wolność i niepodległość Rządu, utwierdzić naszą i przyszłych pokoleń szczęśliwość.”

Król Stanisław August na sesji sejmowej 3 maja 1791 r.

Pierwsza strona rękopisu Ustawy Rządowej z 3 maja 1791 r. o wymiarach: 40 x 25 cm, umieszczonego w księdze zawierającej ustawę sejmu z 1791 r., przechowywanego w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Publiczne Potockich, sygn. 100, t. 11, s. 74–84.

„Wiadomość o uchwaleniu przez Sejm tak nowoczesnej Konstytucji, bardziej postępowej od Konstytucji Stanów Zjednoczonych, wywoływało żywą reakcję wśród oświeconych kół na Zachodzie Europy. Jednym z jej objawów była inicjatywa wydania medalu przez mieszkańców Amsterdamu. Bogata symbolika tego pięknego przykładu sztuki medalierskiej epoki oświecenia ukazuje nam ocenę Konstytucji przez koła mieszczańskie w Holandii, których wyrazicielami byli fundatorzy medalu. Różgi i czapka frygijska to atrybuty władzy i wolności głoszonej w czasie Rewolucji Francuskiej, której hasła miały wpływ na sformułowanie części artykułów Ustawy Rządowej. Pęknięte łańcuchy i napis w otoku: «uwolniona bojaźń» głosi hasło walki o wolność.”

Jacek Strzałkowski,

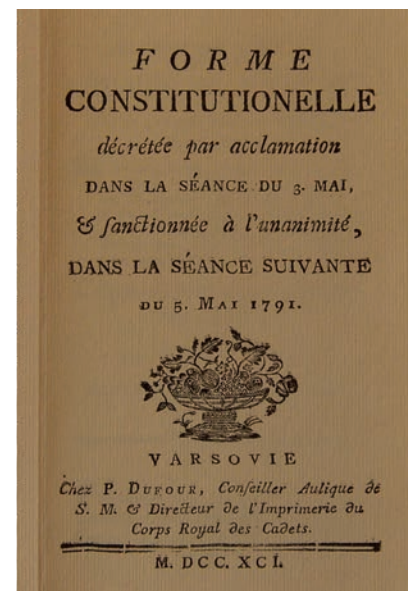
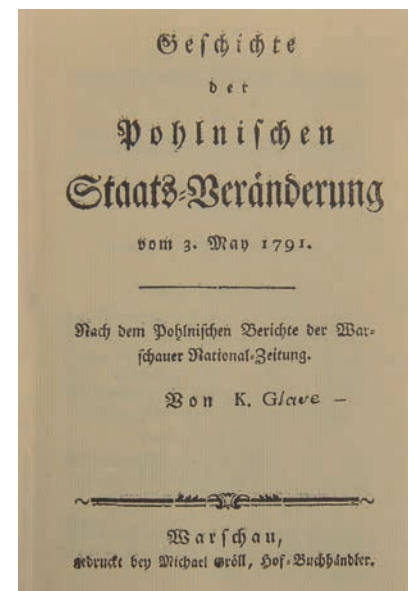
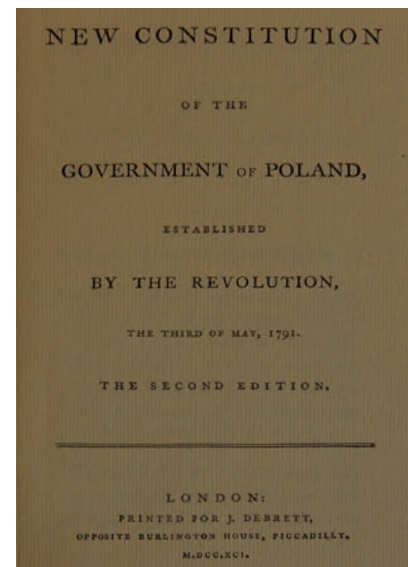
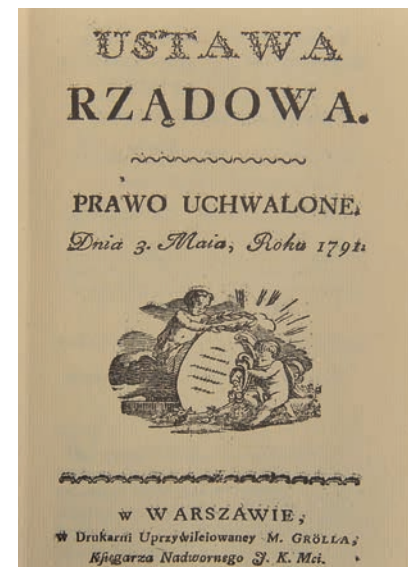
„Pamiętki medalierskie rocznic uchwalenia Konstytucji 3-go Maja”, Łódź 1981

Medal autorstwa Holtzheya wykonany w Amsterdamie na zlecenie holenderskich notabli z okazji uchwalenia Konstytucji 3 Maja, 1791 r., srebro, 45 mm, 25.44 g

Awers: Popiersie króla Stanisława Augusta Poniatowskiego otoczone wieńcem z liści dębowych w prawo i napis w otoku: STANISLAUS AUGUST.D.G.REX POLON.M.D.L.PATRIAE PARENS

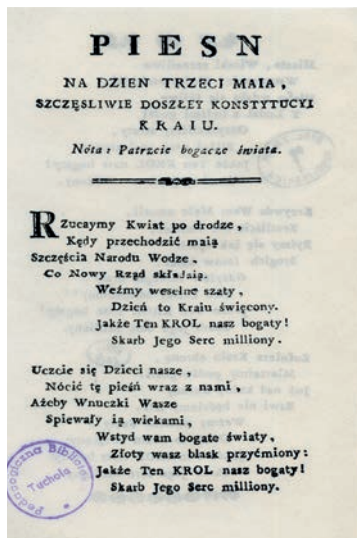
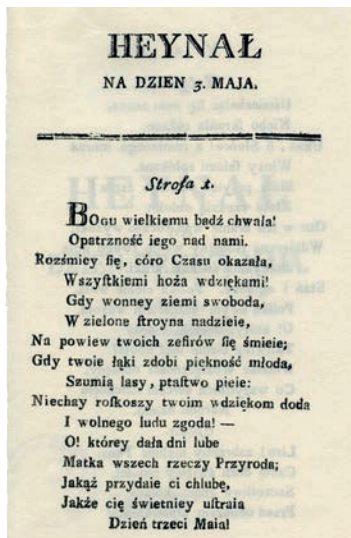
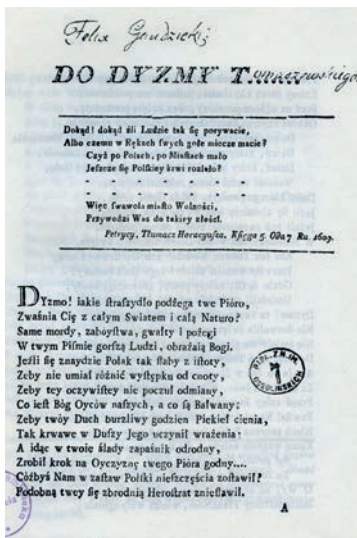
Rewers: Glob z herbami Rzeczypospolitej, z lewej różgi liktorskie, z prawej skrzydlaty Geniusz, napis u góry: TERROR LIBERA, w odcinku EX PERHONORIFICO COMMITTORUM DECRETO D III MAY MDCCXC1

Strony tytułowe pierwszych wydań drukowanych Ustawy Rządowej z 3 maja 1791 r. w językach: polskim, francuskim, niemieckim, angielskim

Ulotna poezja patriotyczna była orężem w walce o zachowanie wolnej Rzeczypospolitej, „[...] wspierała podjętą w okresie Oświecenia i wytrwale realizowaną akcję wychowywania narodu w duchu heroizmu pracy, heroizmu żołnierskiego i heroizmu męczeństwa za Sprawę”.

Roman Kaleta, „Ulotna poezja patriotyczna Oświecenia (1774–1797), Wrocław 1977

Pierwsze strony reprintów pierwodruków poezji patriotycznej

„Do Dyzmy T...” – wiersz polemiczny bezimienny, wykonany w drukarni Dufoura, wymierzony przeciwko Dyzmie Bończy Tomaszewskiemu – autorowi broszury pt. „Nad konstytucją i rewolucją dnia 3 maja roku 1791 uwagi”

„Pieśń na dzień trzeci maja szczęśliwie doszłej konstytucji kraju” – wiersz umieszczony w dodatku pt. „Doniesienie z Grodna roku 1792” do „Gazety Warszawskiej” z 7 marca 1792 r.

„Hejnal na dzień trzeci maja 1792” – ukazał się w formie anonimowej broszurki wydanej w oficynie Dufoura

„Skoro wypadki wyzwą do działania naród Polski; komu Opatrzność pozwoli mieć wpływ na losy jego; niech ten szczęśliwy człowiek, zajrzy jeszcze w Konstytucję 3go Maja. Może w niej więcej niż my wyczyta [...]”.

Adam Mickiewicz, „Pielgrzym Polski”, cz. 1, Paryż 1833

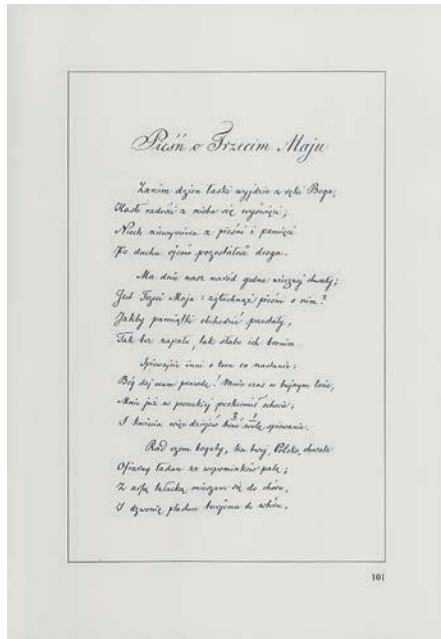
„Polska zniewolona”, obraz namalowany w 100. rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja, autor nieznan

„Towarzystwo Literackie Polskie obchodziło w Paryżu w tym roku, w taki sam sposób jak w latach poprzednich, Narodową Uroczystość Trzeciego Maja. – W dniu tym, który jest zarazem rocznicą założenia Towarzystwa odbyło się roczne posiedzenie. [...] Obchodzimy dziś, Szanowni Ziomkowie i Bracia! Święto prawdziwie narodowe; pamiątkę epoki może naychwalebniejszej dziejów naszych. Gdziekolwiek Polacy oddychają, gdzie polskie serca biją, tam dzień 3go Maja nieprzejdzie bez religijnego wspomnienia, beziakieykolwiek, choć skrytey uczyty, a przynajmniey bez serdecznych życzeń i westchnień, które w tey właśnie chwili, kiedy to mówię, zewsząd zapewne, tak z puszczy Ameryki, iak z kopalni Sybiru razem z naszemi do kochaney wydzierją się Ojczyzny.”

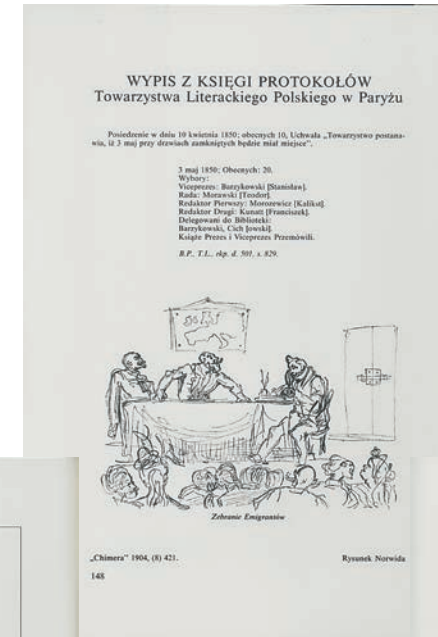
„Kronika Emigracji Polskiej”, T. III, Paryż 1835

100

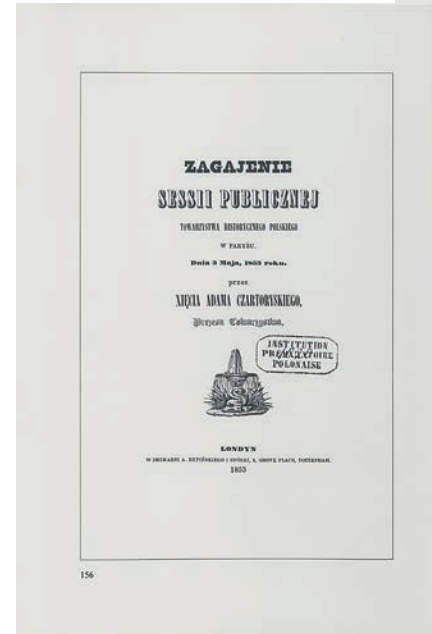

101

„Chimera” 1904, (II) 421.
145

Rysunek Norwida

156

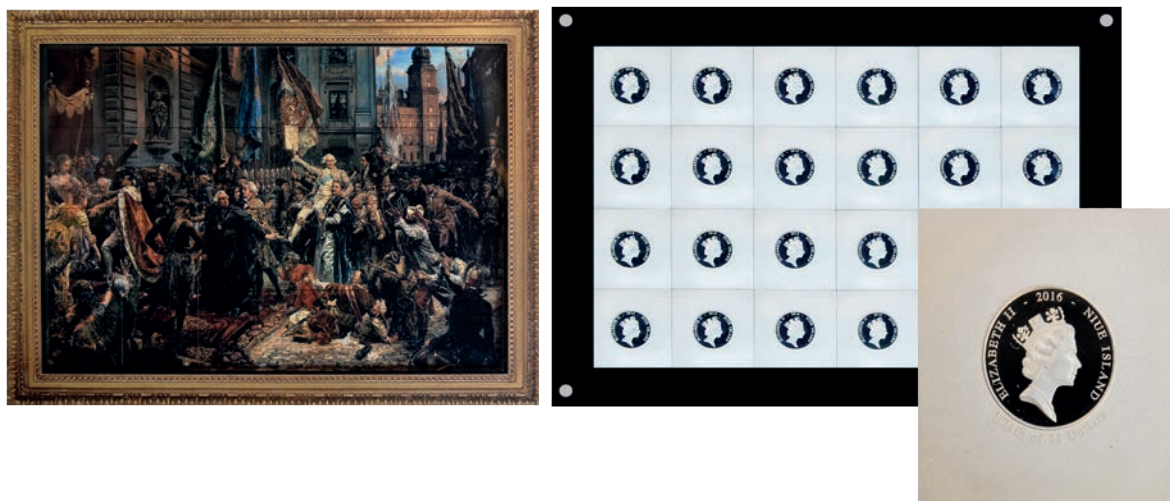

157

„Myślą przewodnią Konstytucji było ratowanie ojezyny, jej niepodległości, zagrożonej bezpośrednio zwłaszcza ze strony państw zaborczych. Bronisław Dembiński, jeden z wybitnych historyków epoki rozbiorów, [...] napisał: «Polska padła nie dlatego, że już żyć nie mogła, lecz dlatego, że właśnie żyć chciała». «Cud się stał», mówił ostatni król polski o ostatnim politycznym czynie niepodległej Polski, o Konstytucji 3 Maja. Cud nie ocalił państwa, ale ocalił naród, dał mu karm na twarde żywot, na «wiek kłeski»”.

prof. dr hab. Henryk Kocój

Obraz Jana Matejki z 1891 r. powstały dla uczczenia 100. rocznicy Konstytucji 3 Maja 1791 do dnia dzisiejszego inspirowane odbiorców do namysłu nad przyczynami upadku i wymazania Rzeczypospolitej z mapy Europy na 123 lata.

Dzieło Jana Matejki zostało utrwalone na limitowanym zestawie srebrnych monet. Zestaw 24 monet o nominale 1 \$, waga: 1 kg, nakład: 250 sztuk, rewers: wizerunek Królowej Elżbiety, data emisji: 2016

Olej na płótnie „KONSTYTUCJA 3 MAJA JAN MATEJKO 1891”

Tadeusz Budzyński (1923–2016), uczestnik Powstania Warszawskiego, pseudonim „Czereśnia”

„[...] dzień 3. Maja z roku 1791 jest dniem, w którym naród polski wobec całego świata dał dowód swej politycznej dojrzałości. – Dzień ten obchodzimy uroczystie w ciągu stuletniej niewoli i święcić go będziemy, kiedy wybije godzina zbawienia dla polskiego narodu.”

dr August Sokołowski, Lwów 1891

Polski medal autorstwa Ł.Ch. Lauera z Norymbergi, z okresu zaborów – wybity w 100. rocznicę Konstytucji 3 Maja 1791 r., 1891 r., wykonany z miedzi 70 mm, 130.16 g

Awers: W wieńcu poziomo: W STULETNIĄ ROCZNICĘ KONSTYTUCYI 3 MAJA 1791 / MDCCCXCI, wokoło: NIECH POKOLENIA POKOLENIOM PODAJĄ PAMIĄTKĘ DNIA TEGO

Rewers: Tarcza herbowa polsko-litewska, wokół niej promieniście herby 16 ziem Rzeczypospolitej przedzielone dwunastoma Orłami.

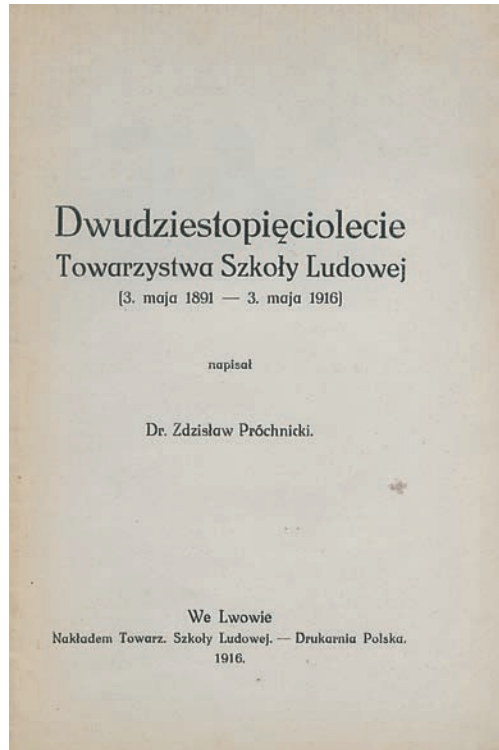

Medale wybite z okazji 100. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja

OKRES ZABORÓW (1795–1918)
Powstanie Towarzystwa Szkoły Ludowej (1891)

„Komitet Obywatelski obchodu setnej rocznicy Konstytucji 3-go Maja uchwalił trwale tę wielką chwilę dziejową przez założenie towarzystwa, którego celem miało być «szerzenie oświaty wśród ludu polskiego». Statut zatwierdziły władze austriackie dopiero w styczniu 1892 r. W ten sposób powstało Towarzystwo Szkoły Ludowej. [...] T.S.L. zrodzone z myśli o niepodległości, pracowało gorliwie dla tej idei, streszczającej się w hasło: «Przez oświatę do wolności».”

dr Wincenty Wysocki
 „Kuryer Literacko-Naukowy” nr 18, 1932

Strona tytułowa broszury wydanej z okazji 25-lecia TSL, Lwów 1916

OKRES ZABORÓW (1795–1918)
Powstanie Towarzystwa Szkoły Ludowej (1891)

Replika kartki pocztowej wydanej przez TSL oraz znaczki kwestowe TSL z okresu zaborów, I wojny światowej, II RP

Polski Skarb Wojskowy – podziemna organizacja niepodległościowa powołana latem 1912 r. podczas zjazdu przedstawicieli stronnictw i grup niepodległościowych. Miała ona na celu gromadzenie funduszy na działalność polskich organizacji paramilitarnych w Galicji (Związek Strzelców „Strzelec”, Polskie Drużyny Strzeleckie, Drużyny Bartoszwowe). W razie wybuchu wojny fundusze te miały być wykorzystane dla stworzenia kadr wojska polskiego. W grudniu 1912 r. Polski Skarb Wojskowy został podporządkowany Wydziałowi Wojskowemu Komisji Tymczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych.

Pocztówka patriotyczna, mal. Adam Setkowicz, 1913

*Srebrna odznaka z austriacką cechą probierczą
3 maj 1791 – Skarb i Wojsko 1915*

W 1916 r. Warszawa po raz pierwszy od upadku Powstania Listopadowego mogła oficjalnie świętować rocznicę Konstytucji 3 Maja. Powołano Komitet Organizacyjny oraz organy wykonawcze w formie komisji specjalnych. Obchody połączono z Wielką Kwestą na oświatę, wystawami oświatowymi oraz odczytami historycznymi. Trzeci Maj zjednoczył całą polską społeczność. W wielu miastach odbywały się uroczyste pochody, podczas których rozbrzmiewały słowa pieśni: „Ojczyznę wolną racz nam wrócić, Panie!”

Albumu obchodów 125. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja w Warszawie, 1916

„Serca nasze biją, oczy płoną, święty zapał rozpala piersi! – Widoki kryształowo czyste przesuwają się w naszej wyobraźni...

Złociste lany zbóż, wstęgi srebrne rzek, kobierce zielone łąk... – wszystko opromienione słońcem wiosennym, słońcem 3-go maja...

A śpiewy ptasząt – gości naszych stałych, wraz z nami zanoszą westchnienia do najwyższego, wraz z nami rozglądając się dokoła wołają w wielkim dniu dzisiejszym:

– «Jeszcze nie zginęła!»

– «O cześć Ci, Polsko, budząca się Ojczyzno nasza!»»

ks. Feliks Gloeh,

Kazanie wygłoszone w Warszawie 3 maja 1916 r.

Zdjęcia albumu obchodów 125. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja na Ziemi Łódzkiej, 1916
Opracowanie ręczne, brak informacji o autorze zdjęć

„Lat temu sto dwadzieścia i cztery na tem samym miejscu stał król, który na czele uroczystego pochodu przybył tu dla położenia i poświęcenia kamienia węgielnego pod świątynię Opatrzności na pamiątkę uchwalonej przed rokiem Konstytucji 3 maja. [...] Nie przychodzili tu przodkowie nasi w roku 1831 i 1863, bo wspomnienia Konstytucji 3-go maja nieśli z sobą na pole walki o niepodległość narodu i własną krwią pieczętowali, ale przychodzili później ci, którzy tęsknotę za przeszłością narodową zamknąć musieli w duszy [...]”

Przemówienie Rektora Uniwersytetu Warszawskiego dr. Józefa Brudzińskiego w Ogrodzie Botanicznym podczas uroczystości 125. rocznicy Konstytucji 3 Maja

Medal wybity z okazji 125. rocznicy Konstytucji 3 Maja i odrodzenia Uniwersytetu Warszawskiego w 1916 r., aut. J. Knedlera. Aw: Orzeł uniwersytecki i napisy w otoku, Rw: Kaplica 3-go Maja w Ogrodzie Botanicznym i napis w odcinku *KAPLICA 3GO MAJA*, brąz srebrzony, 28 mm, 8.90 g

Szczątki fundamentów kościoła Opatrzności, który miał stanąć na uczczenie konstytucji 3-go maja, znajdujące się w obecnym ogrodzie Botanicznym w Warszawie.

Fot. „Tygodnik Ilustrowany”

Sadzenie dębu przy ruinach kaplicy Opatrzności przez Rektora Uniwersytetu D-ra Józefa Brudzińskiego.

Obchody 3 Maja, 1916, wyd. Zakładów Drukarskich S. Chmielewskiego

Ryngraf orła odrodzonego Uniwersytetu Warszawskiego, autorstwa szczecińskiego artysty Marcina Wysockiego, 2016

„[...] rocznica Konstytucji 3 maja reprezentowała zawsze coś więcej niż terażniejszość. Ona to właśnie wprost nawiązywała do przeszłości, budziła dawne echa i wskazywała niedwuznacznie [...], żeśmy nie jakieś państwo nowe, powojenne, zrodzone dopiero w 1918 roku, lecz żeśmy naród stary i wielki, i państwo z świetną tysiącletnią przeszłością [...], przedmurze chrześcijaństwa [...]”.

Jan Godowski, Glasgow 1941

W dniu 29 kwietnia 1919 r. Sejm odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej uznał dzień trzeciego maja za święto państwowe.

281.

U S T A W A

z dnia 29 kwietnia 1919 r.

o święcie narodowym trzeciego maja.

Art. 1. Dzień trzeciego maja, jako rocznica Konstytucji 1791 roku, ustanawia się w całej Rzeczypospolitej Polskiej jako uroczyste święto po wieczne czasy.

Art. 2. Wykonanie niniejszej ustawy poleca się Radzie Ministrów.

Art. 3. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem 3 maja 1919 r.

Marszałek:

Trąmpczyński

Prezydent Ministrów:

w z. S. Wojciechowski

*Ustawa z dnia 29 kwietnia 1919 r. o święcie narodowym trzeciego maja,
Dz.Pr.P.P. 1919 nr 38 poz. 281*

W dniu 17 marca 1921 r. uchwalono Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej

267.

U S T A W A

z dnia 17 marca 1921 roku

KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

W Imię Boga Wszechmogącego!

My, Naród Polski, dziękując Opatrzności za wyzwolenie nas z półtorawiekowej niewoli, wspominając z wdzięcznością męstwo i wytrwałość ofiarnej walki pokoleń, które najlepsze wysiłki swoje sprawie niepodległości bez przerwy poświęcały, nawiązując do świetnej tradycji wiekopomnej Konstytucji 3-go Maja — dobro całej, zjednoczonej i niepodległej Matki-Ojczyzny mając na oku, a pragnąc Jej być niepodległy, potęgę i bezpieczeństwo oraz ład społeczny utwierdzić na wiekistych zasadach prawa i wolności, pragnąc zarazem zapewnić rozwój wszystkich Jej sił moralnych i materialnych dla dobra całej odradzającej się ludzkości, wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej równość, a pracy poszanowanie, należne prawa i szczególną opiekę Państwa zabezpieczyć — tę oto Ustawę Konstytucyjną na Sejmie Ustawodawczym Rzeczypospolitej Polskiej uchwalamy i stanowimy.

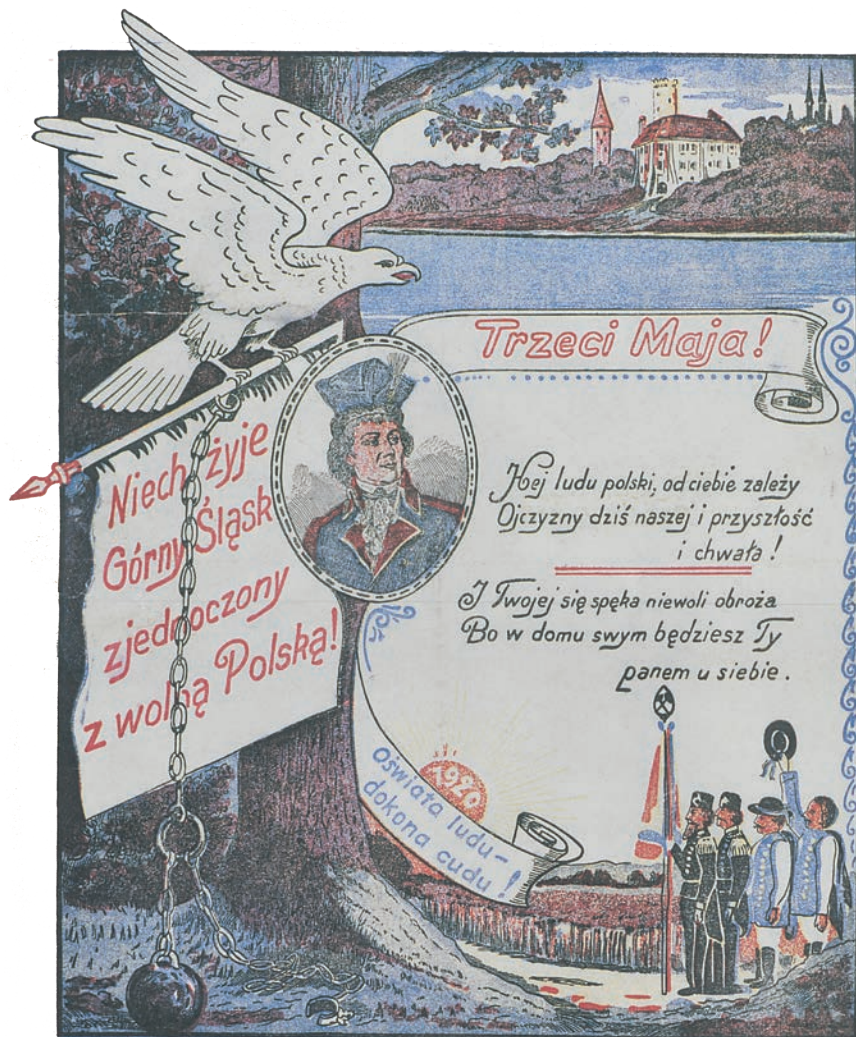
*Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r.,
Dz.U. 1921 nr 44 poz. 267*

*Znaczki Poczty Polskiej upamiętniające uchwalenie Konstytucji: 2 maja 1921, Uchwalenie Konstytucji, technika druku: typografia PZG w Warszawie projekt: fl 128–132 – E. Bartłomiejczyk, fl 133–134 – W. Husarski
Na znaczkach przedstawiono okolicznościowe grafiki nawiązujące do uchwalenia Konstytucji 3 Maja (fl 131–132) oraz Konstytucji Marcowej (fl 128–130, 133–134)*

„Rzeczpospolita [...] – Polska Konstytucji Majowej tę głęboką wiarę w własne siły i wiarę w przyszłość narodu przekazała w dziedzictwie wszystkim pokoleniom polskim, które począwszy od Legionów Dąbrowskiego zawsze niezachwianie wierzyły i wierzą, że: «Jeszcze Polska nie zginęła, Póki my żyjemy. Co nam obca przemoc wzięła, Mocą odbierzemy!»”

Jan Godowski

Plakat: Trzeci Maja,
M. Kwiatkowski, drukarnia
„Sztandaru Polskiego” w Gliwicach

„20 lat temu, po wiekowej przeszło niewoli, cały naród polski, wolny już, niepodległy i zjednoczony, święcił radośnie dzień 3 maja [...]. Pod krzyżem Traugutta, na terenie Cytadeli warszawskiej, na miejscu gdzie [...] ostatni szef Rządu Narodowego z roku 1864 zginął na szubienicy z okrzykiem: «Niech żyje Polska!» – [...] na tym pamiętnym miejscu zasadzono drzewo wolności, na pamiątkę i chwałę następnym pokoleniom! [...] dzień 3 maja stał się dla nas arką przymierza między dawnymi a nowymi laty !”
Pierwszy obchód święta narodowego w wyzwolonej Polsce,

„3 maj przed 20 laty”, „Głos Orłat”, Warszawa 1939

Seria 13 znaczków wydanych z okazji 20. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości z wydzielonym znaczkiem o wartości 55 groszy z motywem Konstytucji 3 Maja 1791, 1938

„Wiele, bardzo wiele zmieniło się od owego dnia. Uplętnęło nie tylko 148 lat, ale kilka epok historycznych zamknęło się nad Europą. Jeden przecież element nie uległ zmianie i pozostał ten sam: nasze geopolityczne położenie. Jak wówczas, tak i dziś, Polska leży między militarnymi potęgami. Jak wówczas, tak i dziś, polska racja stanu niezbiecnie jasno wypływająca z naszego położenia mówi: Polska musi być państwem militarnym, mocarstwem zbrojnym, politycznie zwartem i rządym. [...]”

Juliusz Mieroszewski, 1 maja 1939

„Półtora już wieku minęło od ustanowienia Konstytucji majowej. Różne dziwne koleje w tym czasie przechodziła ziemia polska, sprawa polska i państwo polskie. Przeminięły liczne teorie, rozwiały się wielkie doktryny, zawiodły różne konstytucje, lecz pozostały niezmiennie i zawsze żywe dla wszystkich Polaków wielkie przykazania o których pisał Mickiewicz w swym artykule o Konstytucji 3 Maja. Bo było to prawo «wyjęte z serca wielkiej masy; nie czerni się tylko na papierze, ale żyje dotąd w pamięci w życzeniach pokoleń – jest więc żywym, zakorzenionym w przeszłości, mającym się rozwijać w przyszłości». Przykazywało ono «zazierać ciągle w serca i w myśli mas narodowych» narzucać im kardynalny nakaz tego wiekopomnego aktu: obronę niepodległego bytu Rzeczypospolitej.”

Jan Godowski,

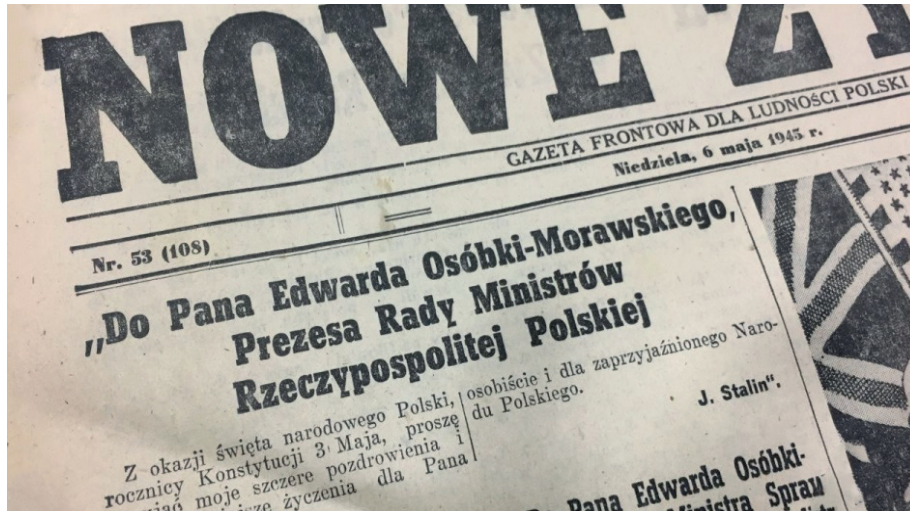
„Konstytucja Trzeciego Maja w 150-lecie powstania”, Glasgow 1941

Konstytucja Majowa odegrała ważną rolę w mobilizacji postaw patriotycznych podczas II wojny światowej. Przypominały o niej wydawnictwa i pisma podziemne oraz akcje rocznicowe małego sabotażu. Ważną rolę odgrywały również wystąpienia oraz publikacje na obczyźnie.

Tradycja 3 Maja była kultywowana w obozach jenieckich, m.in. w Oflagu II C Woldenberg, największego miejsca izolacji polskich jeńców wojennych w III Rzeszy (około 7 tysięcy żołnierzy). W 1942 r. powstała podziemna poczta obozowa, związana z życiem obozu. Znaczki poczty obozowej Woldenberg wzmacniały patriotyzm, narodową dumę i tożsamość.

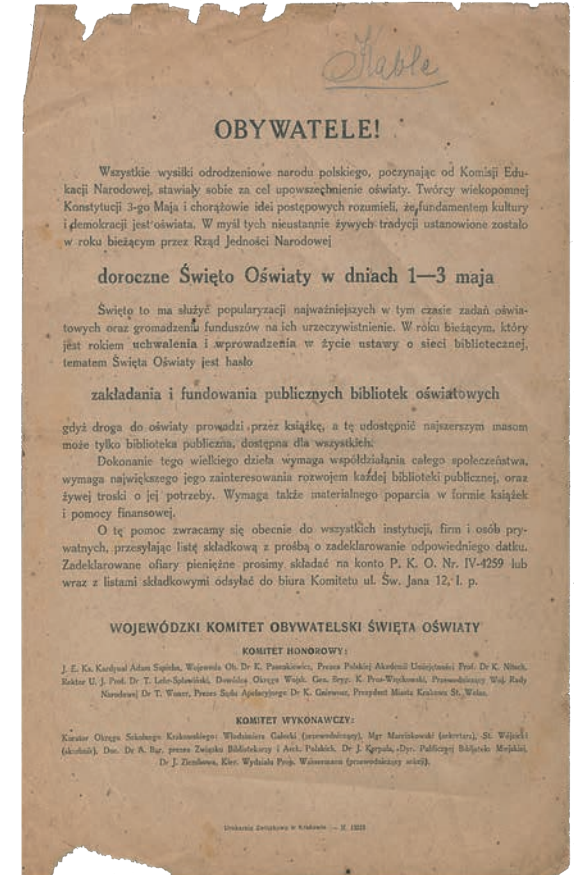
W 1945 r. święto 3 Maja obchodzono w sposób oficjalny. W 1946 r. władza komunistyczna, nie chcąc zrażać społeczeństwa przed referendum i wyborami, pierwotnie dopuściła do organizowania trzeciomajowych wieców i pochodów – jednak nie ze względów tradycji niepodległościowej związanej z Konstytucją 3 Maja, ale z ustanowionym przez Rząd Jedności Narodowej – Świętem Oświaty w dniach 1–3 maja. W ostatniej chwili odwołano zgody na marsze i pochody, zezwalając jedynie na uroczyste msze święte w kościołach i zamknięte spotkania rocznicowe, poświęcone historii oświaty. Przyczyniło się to do licznych protestów przeciwko władzom. Antykomunistyczne manifestacje spowodowały zakaz obchodzenia święta 3 Maja, który usankejonowano ustawą o dniach wolnych od pracy z 18 stycznia 1951 r.

Życzenia od Józefa Stalina dla Prezesa Rady Ministrów z okazji święta narodowego Polski, rocznicy Konstytucji 3 Maja, „Nowe Życie. Gazeta frontowa dla ludności polskiej”

Trzeciomajowe manifestacje w prasie, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”, nr 113, Londyn 1946

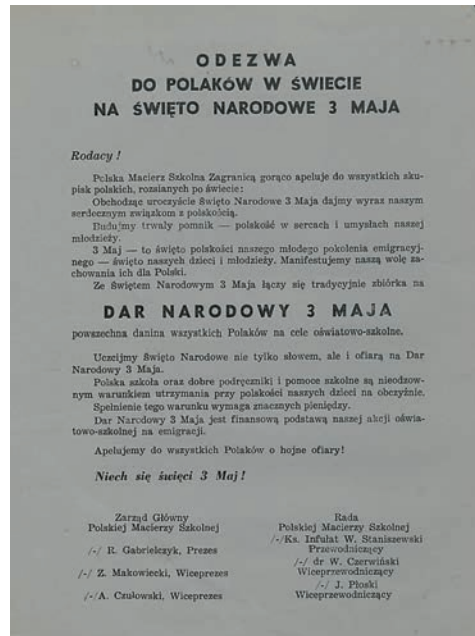

Obwieszczenie o ustanowieniu przez Rząd Jedności Narodowej Święta Oświaty w dniach 1–3 maja, b.d.

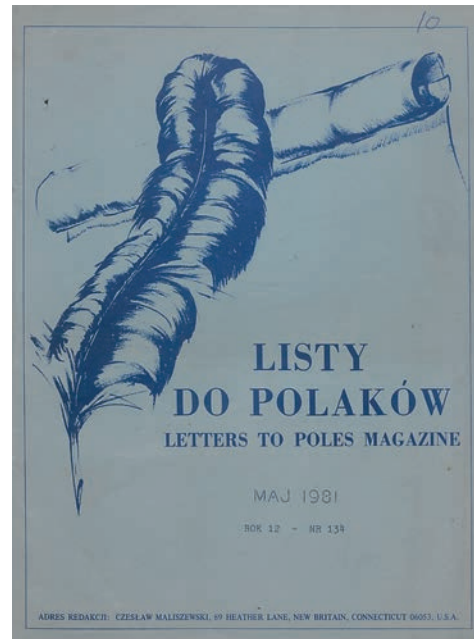
„Jak długo trwałby ten stan, gdyby naród nasz nie był tak wspaniały jakim się okazał? Trzeba było być doprowadzonym do ostateczności, by w znanej nam sytuacji zagrożenia powiedzieć «dosyć», zachwycając świat rzuceniem tego słowa w twarz 20 sowieckim dywizjom na granicach i całej moskiewskiej potęgze. To nie było i nie jest mało. To jest Konstytucja 3-go Maja naszych czasów. Nie mniejsza, na pewno większa od tamtej sprzed lat 190-ciu.”

Od czasu zniesienia Święta Narodowego Trzeciego Maja w 1951 r. obchodzono je tylko na emigracji. Po wydarzeniach sierpnia 1980 r., władze komunistyczne wyraziły zgodę na podjęcie trzeciomajowych tradycji przez Stronnictwo Demokratyczne. W 1981 r. odbyły się obchody rocznicy Ustawy Rządowej zorganizowane przez NSZZ „Solidarność”. Po wprowadzeniu stanu wojennego, trzeciomajowe manifestacje były nielegalne i tłumione przez milicję i ZOMO.

J. Muchawiec, „Listy do Polaków”, USA 1981

Polska Macierz Szkolna,
„Odezwa do Polaków w świecie
na Święto Narodowe 3 Maja”, b.d.

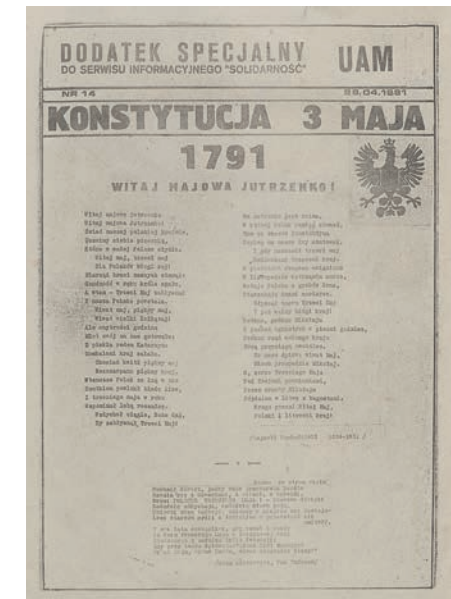
„Listy do Polaków”, nr 134,
USA maj 1981

„Solidarność Podbeskidzia”
Pismo związkowe
NSZZ „Solidarność”
województwa bielskiego,
wydanie specjalne, nr 6, 1981

Tygodnik
„Solidarność Ziemi Łódzkiej”,
nr 16 (29), kwiecień 1981

„Kaganek NSZZ Solidarność”
Pismo pracowników OiW, nr 4,
Rzeszów 13 maja 1981

„Nie sposób nie dziękować Bożej Opatrzności za to, że dokument taki stanął u progu ostatnich dwóch stuleci naszego historycznego bytowania.”

św. Jan Paweł II, Warszawa 1991

Medal: 3 Maj 1981

Awers: Kobieta (Matka Polska) tuląca do piersi krzyż wraz z dzieckiem tulącym się do jej nóg. W otoku napis: 3 Maj 1981, Pomnik Matki Polki na drodze krzyżowej historii; napis na rewersie: Pragnę w imię tej naszej wspólnej Matki Ojczyzny jeszcze raz oddać hołd każdej polskiej Matce, mojej własnej Matce, każdej polskiej kobiecie, każdej polskiej dziewczynie. Jan Paweł II

Znaczki bezdebitowe i ulotki kwestarskie emitowane przez opozycję demokratyczną. Służyły do krzewienia wartości patriotycznych oraz do finansowania podziemnych drukarni i wydawnictw.

Odznaki pamiątkowe 3 Maja z lat 80. XX w. wydane przez Stronnictwo Demokratyczne oraz podziemne struktury „Solidarności”

„Czyż nie można [...] powiedzieć, że wydarzenia tego stulecia «wróciły nas sobie samym», jak to wyrażają twórcy Konstytucji sprzed dwustu lat? Tak. Zostaliśmy «sobie samym przywróceniu» – przyczynił się do tego bieg historycznych wydarzeń, w których naród polski miał swój czynny udział. Ten czynny udział w I wojnie światowej zaznaczył się przede wszystkim (choć nie wyłącznie) jako wysiłek zbrojny aż do bitwy pod Warszawą w sierpniu 1920 roku. Ten czynny udział na etapie pojałtańskim zaznaczył się przede wszystkim jako świadomy ruch w obronie podmiotowości społeczeństwa zniszczonej przez system totalitarny. Ruch ten osiągnął swój najpełniejszy kształt od roku 1980 w polskiej „Solidarności”, a pomimo delegalizacji związku w stanie wojennym nie przestał oddziaływać w tym samym kierunku. Oddziaływanie to okazało się skuteczne.

Pozwólcie jednak, że przytoczę w tej chwili słowa współczesnego filozofa polskiego, które wskazują na inny jeszcze wymiar dziejowych procesów. Oto co pisze: «Dziś ludzkość stanowi dość spójny splot narodów mocno powiązanych różnymi więzami. Każdy naród i każda jednostka ma swoje powołanie. Nie jest ono wyznaczone jednoznacznie, dopuszcza szereg wariantów. Świata nie da się dziś zrozumieć inaczej, jak tylko jako będącego w dialogu z Bogiem, który wzywa, naprawia to, co człowiek psuje i ciągle daje nam nowe szanse.»

św. Jan Paweł II, Warszawa 1991

Przemówienie do przedstawicieli władz państwowych wygłoszone na Zamku Królewskim

W dniu 6 kwietnia 1990 r. zostało ustawowo przywrócone Święto Narodowe Trzeciego Maja

160

USTAWA

z dnia 6 kwietnia 1990 r.

o przywróceniu Święta Narodowego Trzeciego Maja.

Art. 1. Przywraca się Święto Narodowe Trzeciego Maja.

Art. 2. Dzień 3 maja jest dniem wolnym od pracy.

Art. 3. W ustawie z dnia 18 stycznia 1951 r. o dniach wolnych od pracy (Dz. U. Nr 4, poz. 28, z 1960 r. Nr 51, poz. 297, z 1989 r. Nr 29, poz. 154 i z 1990 r. Nr 28, poz. 159) w art. 1 w pkt 1:

a) dodaje się nową lit. f) w brzmieniu:

„f) 3 maja — Święto Narodowe Trzeciego Maja”;

b) dotychczasowe lit. f) — m) otrzymują oznaczenie lit. g) — m).

Art. 4. Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej: *W. Jaruzelski*

3 ¹⁷⁹¹/₂₀₂₁ **RZECZPOSPOLITA POLSKA (od 1989)**
200. rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja

„Po upływie dwóch wieków doceniamy pełniej jeszcze wagę tego dokumentu: odczytujemy w nim prawdę o Polsce, zakorzenioną w przeszłości, a równocześnie wychyloną w przyszłość. [...]

Wolności nie można tylko posiadać, nie można jej zużywać. Trzeba ją stale zdobywać i tworzyć.

W tym świętojańskim sanktuarium stolicy, które przed dwoma wiekami słyszało «Te Deum» naszych przodków w dniu uchwalenia Konstytucji 3 Maja, stajemy dzisiaj, u progu III Rzeczypospolitej. Staje naród i parlament, prezydent państwa i rząd. Niech ta sama prawda i mądrość, jaka wyraziła się w Majowej Konstytucji, ukształtuje dalszą przyszłość Rzeczypospolitej w duchu sprawiedliwości i miłości społecznej dla dobra wszystkich ludzi i chwały Boga samego.”

św. Jan Paweł II, Warszawa 1991

Przemówienie wygłoszone w czasie nabożeństwa dziękczynnego z okazji 200. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja

Plakat z okazji 200. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja, Warszawa 1991

200-lecie Konstytucji 3 Maja

„...dla dobra powszechnego,
dla ugruntowania wolności,
dla ocalenia ojczyzny
i jej granic...”

ze wstępu do Konstytucji 3 Maja

3 RZECZPOSPOLITA POLSKA (od 1989)
200. rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja

„Ustawa Rządowa z dnia 3 maja 1791 r. rozpoczyna się od wezwania Imienia Bożego. Jako syn polskiego narodu, a równocześnie następca św. Piotra na stolicy biskupów Rzymu, odwołuję się i ja do tego Najświętszego Imienia wobec Was, którzy reprezentujecie tutaj władze Rzeczypospolitej na początku nowego okresu jej dziejów.

Tak jak wówczas, tak i teraz «niepodległość zewnętrzna i wolność wewnętrzna narodu», jego los, «w wasze ręce jest powierzony». Strzeżcie się więc i wy – jak ongiś twórcy trzeciomajowej Konstytucji – abyście «na błogosławieństwo, na wdzięczność współczesnych i przyszłych pokoleń mogli zasłużyć».”

św. Jan Paweł II, Warszawa 1991

Przemówienie do przedstawicieli władz państwowych wygłoszone na Zamku Królewskim

Medale pamiątkowe wybite z okazji 200. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja

„[...] miałem w moim życiu wiele przeczuc, które się następnie sprawdzały, mam prawo sądzić, że nie omyli mnie i to, które kazało mi powiedzieć, gdy jeszcze nie miałem lat dwudziestu: «Wierzę, że jestem przeznaczony do wyświadczenia ojczyźnie mojej wielkiego jakiegoś dobra, lecz w takim czasie i w taki sposób, iż kto inny zbierze ziarno, które ja zasieję».”

Król Stanisław August Poniatowski po uchwaleniu Konstytucji 3 Maja z listu do Glayre'a, Warszawa 21 czerwca 1791

„Świątynia – wotum naszego narodu – to przecież pomnik Konstytucji 3 Maja, a bez Konstytucji nie przetrwalibyśmy rozbiorów, bo ona dawała Polsce prawo do istnienia, do tworzenia, do walki [...]”

My dzisiaj, w tej Świątyni Opatrzności Bożej zgromadzeni, możemy sobie jeszcze dopowiedzieć, że trzeba nam nie tylko wolności się uczyć i o niej wdzięcznie pamiętać, ale mądrze, odważnie w Ojczyźnie naszej przestrzeń tej wolności zagospodarować, odpowiedzialnie wolności używać, urzeczywistniać ją przez prawdę i dobro, przez wspólną troskę wszystkich Polaków o dobro wspólne umiłowanej Ojczyzny.”

Prymas Polski abp Wojciech Polak

Słowo pasterskie podczas otwarcia Świątyni Opatrzności Bożej, 11 listopada 2016

W dniu 11 listopada 2016 r., po 225 latach zostało zrealizowane dzieło rozpoczęte przez Sejm Wielki – budowa i otwarcie Świątyni Opatrzności Bożej jako Wotum Narodu za Konstytucję 3 Maja 1791 r.

MONITOR POLSKI

DZIENNIK URZĘDOWY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 23 listopada 2016 r.

Poz. 1142

**UCHWAŁA
SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

z dnia 15 listopada 2016 r.

z okazji otwarcia Świątyni Opatrzności Bożej

11 listopada 2016 r. została otwarta Świątynia Opatrzności Bożej, której budowę obiecał Sejm Wielki w deklaracji z 5 maja 1791 r. jako wotum narodu za „chwile pomyślną wydobycia Polski spod przemocy obcej i nieładu domowego”.

Rozpoczęta 3 maja 1792 r. na terenie obecnego Ogrodu Botanicznego budowę przerwał upadek Rzeczypospolitej. Po odzyskaniu niepodległości Sejm Ustawodawczy w dniu uchwalenia Konstytucji marcowej 17 marca 1921 r. przyjął równocześnie ustawę o wykonaniu ślubu uczynionego przez Sejm Czteroletni, wzniesienia w Warszawie świątyni pod wezwaniem „Opatrzności Bożej”. Rozpoczęta na mocy tej ustawy latem 1939 r. budowę świątyni na Polu Mokotowskim przerwał wybuch II wojny światowej. 2 maja 1999 r. budowę świątyni podjęto po raz trzeci, na Polach Wilanowskich. W Narodowe Święto Niepodległości 11 listopada 2016 r. Świątynia Opatrzności Bożej została otwarta.

Nasze pokolenie, żyjące w wolnej, niepodległej Polsce, zrealizowało obietnicę swych przodków. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej składa wyrazy szacunku i wdzięczności wszystkim, którzy przez 225 lat podejmowali starania, by spełnić ślub złożony przez Sejm Wielki.

Marszałek Sejmu: *M. Kuchciński*

*Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 listopada 2016 r.
z okazji otwarcia Świątyni Opatrzności Bożej, M.P. 2016 poz. 1142*

„Dziś zbieramy okruchy lat minionych i patrzymy z nadzieją w przyszłość [...]”.

ks. abp Andrzej Dzięga, Szczecin 22 kwietnia 2017

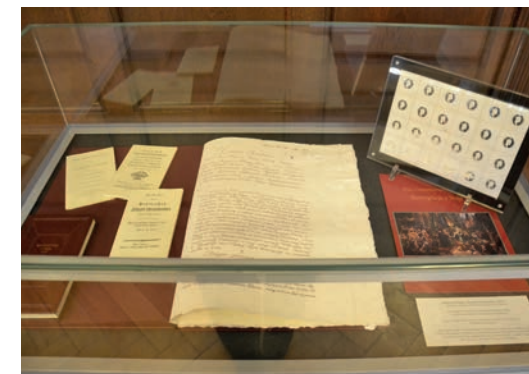
Prezentacja oryginału rękopisu Konstytucji 3 Maja
w Zachodniopomorskim Urzędzie Wojewódzkim w Szczecinie
wraz z towarzyszącą wystawą okolicznościową

W dniu 22 kwietnia 2017 r. odbyła się oficjalna prezentacja oryginału rękopisu Konstytucji 3 Maja wyeksponowanej w gmachu Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie.

Dokument, wyróżniony Znakiem Dziedzictwa Europejskiego, a przechowywany na co dzień w zasobie Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, zaprezentował ówczesny wojewoda zachodniopomorski Krzysztof Kozłowski.

Prezentacji oryginału Konstytucji towarzyszyły dwie okolicznościowe wystawy przygotowane przez Archiwum Główny Akt Dawnych w Warszawie oraz Archiwum Państwowe w Szczecinie. W pięciu gablotach zaprezentowano wybrane obiekty dotyczące Konstytucji Majowej, pochodzące ze zbiorów rodzinnych Beaty Gotowalę. Wystawę obejrzało ok. 100 tys. osób.

W dniu otwarcia wystawy w Bazylice Archikatedralnej w Szczecinie odbyła się uroczysta msza św. «Te Deum et Pro Patria» celebrowana przez Metropolitę Szczecińsko-Kamieńskiego ks. abp. Andrzeja Dzięgę.

Wystawa pt. „Od Konstytucji 3 Maja do Niepodległości”

Wystawa została przygotowana z okazji 100. rocznicy odzyskania przez Polskę Niepodległości ze zbiorów rodzinnych Beaty Gotowały. Na wystawę o charakterze historycznym, patriotycznym oraz społeczno-edukacyjnym związanym z Narodowym Jubileuszem, składało się 9 tablic, na których zaprezentowano wielopokoleniowe pamiątki Polaków związane z Konstytucją 3 Maja.

Inauguracja wystawy odbyła się w Teatrze Wielkim w Łodzi w dniu 16 września 2018 r. w ramach Koncertu pt. „Bukiet dla Niepodległej” podczas IX Międzynarodowego Festiwalu Muzycznego pod patronatem Prezydenta RP Andrzeja Dudy. Wystawę uroczyście otworzyli p.o. Dyrektora Teatru Wielkiego w Łodzi Krzysztof Marciniak oraz Prezes Stowarzyszenia Słowo i Muzyka u Jezuitów o. Józef Łągwa SJ. Główni organizatorzy: Teatr Wielki w Łodzi, Teatr Muzyczny w Łodzi, Stowarzyszenie Słowo i Muzyka u Jezuitów, Stocznia w Szczecinie; autorki wystawy: Beata Gotowała, Katarzyna Kosobucka, Natalia Kosobucka; opracowanie graficzne: Kokoprojekt Jacek Kokowski, Wojciech Kokowski; zdjęcia na potrzeby opracowania wystawy: Adam Słomski.

W dniu 27 listopada 2018 r. odbyła się prezentacja wystawy w sali kinowej Złotowskiego Centrum Aktywności Społecznej. Uroczystego otwarcia ekspozycji dokonała Prezes Fundacji Złotowianka, współwłaścicielka wydawnictwa Leszczyńscy c.s., wydawcy tygodnika „Aktualności Lokalne” i Portalu zlotowskie.pl Angelika Leszczyńska. Wystawie towarzyszył koncert przygotowany przez uczniów 1 ŁO w Złotowie. Wydarzenie zorganizowała Fundacja Złotowianka oraz gazeta Złotowska „Aktualności Lokalne”.

W dniu 6 maja 2019 r. z okazji 228. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja odbyła się prezentacja wystawy w Biurze Prezesa Agencji Mienia Wojskowego w Warszawie. Wystawę uroczyście otworzyli: Prezes AMW Krzysztof Falkowski, Zastępca Prezesa AMW Dominik Zaremba oraz Przewodniczący NSZZ Pracowników Wojska Zenon Jagiello.

Fot. Małgorzata Weber, Maciej Macios

Ustawa Rządowa.

W Imię Boga w Trojcy Świętej Jedynego.

Stanisław August z Bożej łaski y Woli Narodu
Krol Polski Wielki Książę Litewski Ruskie,
Pruskie, Mazowiecki, Łódzki, Kijowski Wołyński
Podolski, Podlaski Inflantki Smoleński, Siewierski
y Czerniechowski wraz z Stanami Skonfederowanemi
w łebie podwoyney Narod polski reprezentującemi

znając, iż los Nad rozsytkich od ugruntuowania y upadku
konstytucyi Narodowej jedynie zależy, dlatego dozwadzuciem proznan
roszy zadawionem Kradu Naszego wady, a chcąc korzystać z pomocy
w takiej się Europa znajduje, y z tej dogorywającej chwili, która Nad
Samym sobie wrocita, wolni białych Obcy przemocny naradz
cenia drozey nad życie, nad osobiście, a osobista, a polityczna
niepowolność zewnętrzna y wolność wewnętrzna Narodu, którego los
w ręce nasze jest powierzony, chcąc oraz na błogosławieństwo, na
wzajemność rozpułconych y przyszłych pokoleń zastuzyc, mimo prze-

ISBN 978-83-66028-09-8 (PDF)